

які мають власний досвід дитинства дівчинки слабо усвідомлюють природні тенденції хлопчиків до динаміки та розширення простору ігрових дій [1; 9].

Перед дослідниками окреслене широке коло проблем: які з сучасних іграшок переважають у хлопчиків та дівчаток, яка роль комп'ютерних ігор в ігровому просторі, чи існує окремий світ дитинства для різних статей в українських дітей, яка роль у ігровому спілкуванні хлопчиків і дівчат належить батькам тощо. Дослідивши вказані проблеми, науковці зможуть краще визначити, яка роль у процесі гендерної соціалізації належить грі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеева Н.П. Гендерные отношения в воспитательном пространстве / [Текст] [По материалам обследований учащихся шк. Санкт-Петербурга] / Н.П.Аникеева // Пед. образование и наука. - 2002. - № 4. - С. 46-50.
2. Говорун Т.В. Соціалізація статі як психологічна проблема // Педагогіка і психологія. Інформаційний бюлетень АПН України. Вип.2.- К., 2001. - С. 5-13.
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис [Текст] / пер. с англ.: А.В.Толстых. — М.: Прогресс, 1996. — 344 с.
4. Еремеева В.Д. [УДК 376.56:159.922.7](http://www.gnpbu.ru/cgi-bin/irbis64r_71/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=PEDW&P21DBN=PEDW&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR= Мальчики и девочки - два разных мира [Текст] : нейропсихологи - учителям, воспитателям, родителям, шк. психологам / В. Д. Еремеева, Т. П. Хризман. - М. : Линка-Пресс: Тускарора, 1998. – 178 с.
5. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии [Текст] : учебник для учителя и воспитателя / В.Е. Каган. – М.: Педагогика, 1991.— 255 с.
6. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навч. посібник / В.П. Кравець. - Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
7. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых [Текст] / М.В.Осорина. - 4-е изд., доп. - СПб.: Питер, 2008. - 304 с.
8. Репина Т.А. Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии / Т.А. Репина // Вопр.психологии.-1987.- №2.- С.158-165.
9. Солодников, В. В. Идеальный ребенок в представлении педагогов [Текст] / Солодников В.В. // Социол. исслед. - 1989. - № 4. - С. 87-91.
10. Шишова Т. Как воспитать не мальчика, но мужа? / Т.Шишова // Народное образование. — 2004. — №2. — С. 162-168.

</div>
<div data-bbox=)

ПРОБЛЕМА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Волярська О.С., к.пед.н., доцент, Шестоух В.М., бакалавр

Запорізький національний університет

У статті розглядається проблема девіантної поведінки в підлітковому віці, визначаються типи девіації та види відхилень у поведінці.

Ключові слова: підлітковий вік, девіантна поведінка, девіація.

Волярская Е.С., Шестоух В.Н. ПРОБЛЕМА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается проблема девиантного поведения в подростковом возрасте, определяются типы девиации и виды отклонений в поведении.

Ключевые слова: подростковый возраст, девиантное поведение, девиация.

Volyarskaya E.S., Shestoyx V.M. THE PROBLEM OF DEVIANT BEHAVIOUR OF TEENAGERS / Zaporizhzhya national universiti, Ukraine.

The article deals with the problem of deviant behaviour of teenagers, the types of deviation and forms of deviant behaviour have been researched.

Key words: teenagers, deviant behaviour, deviation.

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є зростання правопорушень, вчинених дітьми, підлітками, молоддю. Це пов'язано, передусім, із загальним соціальним напруженням, психологічною невірноваженістю всього суспільства.

Проблема девіантної поведінки школярів має свою історію наукового аналізу. Серед вітчизняних учених, що займаються проблемою профілактики девіантної поведінки серед дітей, можна виділити С.Бадмаєва, М.Буянова, Т.Донських, О.Змановську, В.Кондрашенка, А.Фурманова та ін.

У сучасному українському суспільстві відбуваються кризові процеси, які негативно впливають на психологію людей, особливо підлітків, породжуючи девіантну поведінку. Обговорення цієї проблеми набуває великої суспільної значимості і стає особливо очевидною в період кризи соціальної системи.

Це відсутність ясної позитивної державної ідеології, спрямованої на зміну ієрархії суспільних цінностей; руйнування і криза традиційних інститутів соціалізації підростаючого покоління (дитячих і юнацьких організацій); недоступність для дітей безкоштовної якісної додаткової освіти (гуртків, секцій та ін.); безробіття (явне та приховане); пропаганда насильства і жорстокості через засоби масової інформації; доступність тютюну, алкоголю, наркотиків; різні сімейні проблеми, такі як неповна сім'я; матеріальне становище сім'ї (і бідність, і багатство); низький соціально-культурний рівень батьків, їхня безкарність; зловживання батьками алкоголем, наркотиками; заперечення самоцінності дитини; недостатнє або надлишкове задоволення потреб дітей; потуральне ставлення батьків до вживання дітьми психотропних речовин тощо.

Мета нашої статті – вивчити психолого-педагогічні проблеми проявів девіантної поведінки підлітків.

М.О. Галагузова визначає, що саме діти перебувають нині чи не в найскладнішому становищі внаслідок несформованості власної системи стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що не дає їм змоги адекватно реагувати на події, факти навколишнього життя [1].

Л.С. Виготський відмічав, що підлітковий вік є найчутливішим (сенситивним) до особливостей соціальної ситуації, яка визначає той чи інший напрям становлення хлопця або дівчини [2]. Напруження в соціальній ситуації призводить до різних відхилень в особистісному розвитку та поведінці підлітків. Як зазначають соціальні педагоги І.Д. Зверєва, А.Й. Капська, О.І. Безпалько, особливу тривогу викликають не тільки дедалі більша відчуженість, підвищена тривожність, духовне спустошення, а й цинізм підлітків, їхня жорстокість, агресивність.

Ефективне вирішення цієї проблеми ґрунтується на розкритті причин виникнення девіантної поведінки, аналізу психічного розвитку особистості «важкого» підлітка, впливу соціальних чинників на формування і прояви в підлітків різних форм поведінки з відхиленнями.

Вітчизняні психологи і більшість сучасних зарубіжних вчених заперечують рішучому впливу на поведінку важких дітей генетичного чинника, спадкової свідомості і дій. Природні передумови певних особливостей психіки, звичайно, є, але діють вони не прямо, а через соціальні фактори. Основними причинами труднощів у вихованні окремих школярів є неправильні стосунки в родині, прорахунки школи, ізоляція взаємовідносин з товаришами, однолітками; осередкова дезаптація взагалі, прагнення ствердити себе будь-яким способом і в будь-якій малій групі. Часто діє сукупність, комплекс усіх цих причин. Дійсно, нерідко буває, що учень погано вчиться через проблеми в родині, що викликає зневагу до нього вчителів і однокласників. Подібні обставини призводять до небажаних змін у свідомості і поведінці такого учня.

Розглянемо причини формування девіантної поведінки в підлітковому віці.

Підлітковий вік – це період значних змін у становленні особистості. Такі зміни стосуються фізіології організму, міжособистісних відносин, рівня розвитку пізнавальних процесів, інтелекту й здібностей. Організм дитини починає перелаштовуватися в «дорослий режим функціонування». Слід зазначити, що в цей віковий період центр фізичного й духовного життя дитини переміщується з будинку в зовнішній світ. Спільна діяльність підлітка з однолітками й дорослими організовується на ширшому діапазоні інтересів і запитів порівняно зі спільною діяльністю дітей. Таким чином, головною особливістю підліткового періоду є різкі, якісні зміни, які торкаються всіх сторін розвитку. Цей період можна характеризувати як кризовий. І такі особливості кризи підліткового віку психологи, соціальні педагоги не можуть не враховувати. У цьому випадку криза – це «частина робочого матеріалу» професіоналам, що в роботі з підлітками не можна упустити.

Визначаючим характер особистісного розвитку особливості підлітка є бурхливий розвиток його самосвідомості. У підлітковому віці формуються взаємопов'язані компоненти особистості – самооцінка і пов'язаний з нею рівень домагання. Вони виступають як потужний чинник розвитку особистості підлітка.

Самооцінка чинить вплив на самовиховання підлітка. Порівнюючи себе з оточуючими, підліток створює власні ідеали, які виступають в якості програм його власного самовиховання. Головною умовою формування адекватної самооцінки підлітка є оцінка, яку він отримує від оточуючих. Якщо ця оцінка об'єктивна, то у підлітка формується об'єктивна самооцінка. У випадках, коли оточуючі підлітка люди переоцінюють або ж не до оцінюють його, то і самооцінка у нього формується неадекватна [1].

Таким чином, при нормальному розвитку особистості підлітка надто важливо, щоб його самооцінка була б адекватною, тобто об'єктивною.

Одним із найважливіших у цей час є потяг до самоствердження, бажання бути визнаним навколишніми. Конфлікти з батьками, способи самовираження підлітків, які шокують дорослих, зростання кількості асоціальних вчинків у цьому віці значною мірою пояснюються тим, що більшість підлітків ще не можуть продуктивно спілкуватися з дорослими та ровесниками.

Дослідники (Ю.О. Захаров, І.А. Руданова, З.Г. Зайцева) зазначають, що структурним центром розвитку особистості в цей період стає потяг підлітків до так званої «дорослості», а також реальну невідповідність «бажаної дорослості» і поведінкою в конкретний віковий період [3; 4; 5].

Заявляючи свої права на нове до нього ставлення з боку дорослих, підліток може зустріти безліч характерних суперечностей і конфліктів, такі реакції дорослих на свої дії: 1) батьки продовжують повністю керувати життям підлітка, як і в молодшому віці, не рахуючись з його бажаннями. Підліток відстоює своє право на самостійність, виявляє заперечення в різних формах; 2) суперечності проявляються епізодично через непослідовність самої позиції дорослих і поступово можуть бути вирішені при наполегливості з боку підлітка; 3) суперечності поступово зникають у міру розвитку дитини, оскільки дорослі послідовно усвідомлюють зміни в особистості підлітка і нові вимоги; 4) суперечності взагалі не виникають, якщо дорослі будують свої стосунки з підлітком з урахуванням закономірностей його дорослішання.

На нашу думку, перед педагогами і батьками постає проблема: як, ставлячись до підлітка по-серйозному, разом з тим поводитися з ним як з дитиною, що потребує допомоги й підтримки.

Під час організації навчально-виховної роботи з підлітками необхідно враховувати особливості їх емоційної сфери. Підлітки відрізняються великою пристрасністю та гарячкуванням. З цим пов'язане невміння стримувати себе, слабкий самоконтроль, різкість у поведінці. Труднощі або перепони, що заважають підлітку в реалізації будь-яких його дій чи справ, викликають почуття протидії. Висока емоційність підлітка пояснюється підвищеним збудженням нервової системи і недостатнім досвідом вольової поведінки.

Підлітки не завжди в змозі розібратися в суттєвості тих чи інших фактів, явищ, дії та вчинків інших людей. Тому зовнішні чинники мають дуже великий емоційний вплив. Не маючи достатнього життєвого досвіду і відрізняючись підвищеним емоційним збудженням, підлітки легко можуть опинитися під негативним впливом.

Підліток чутко і свідомо ставиться до думки колективу. Він дорожить цією думкою, поважає її, керується нею. Він болісно реагує на несхвалення з боку товаришів, тому важливо мати в класі здоровий глузд, громадську думку і уміти опертися на неї. Підліток не вибачає образ в присутності однокласників і інших осіб, тому не слід докоряти, повчати при товаришах, що може спричинити виникнення конфлікту.

Негативні прояви психіки підлітків обумовлені переважно негативним впливом на них оточуючих їх дорослих. При цьому спостерігаються такі взаємозв'язки поведінки дорослих і негативних особистісних якостей «важких» підлітків, викликаних цією поведінкою: негативний приклад дорослих – визнання сили кулака, підслівності, невіра в майбутнє, негативний ідеал, обмеженість інтересів; аморальна поведінка дорослих – лицемірство, недисциплінованість, виправдання власних недоліків; жорстоке поводження з дітьми – хитрість, розчарування в людях, підступність, мстивість, образливість; надмірна батьківська любов – брехня, капризи, самозакоханість.

Розглянемо сім'ю та проблему «важких» дітей. Перебудова суспільства, зміна соціально-економічних умов поряд з позитивними явищами в суспільстві, на жаль, потягли за собою низку негативних явищ і більш за все негативні явища вплинули на родину, яка постійно відчуває зміни, що відбуваються в країні і відповідно сама впливає на розвиток суспільства [2].

Помітно змінилася функція сім'ї, яка полягає в забезпеченні різноманітних духовних родинних зв'язків і стосунків, взаємний вплив подружжя один на одного, зростаючу увагу батьків до виховання дітей.

Сьогодні розуміння сім'ї як головного суспільного чинника в соціалізації дитини і як бажаного соціального середовища для її розвитку дає можливість усвідомити той факт, що особливе занепокоєння викликають родини, які не можуть забезпечити сімейне виховання належним чином, у яких створюються передумови для негативного формування особистості, протиправної поведінки підлітка. А.К. Воднева визначає, що причини відхилень у поведінці дитини виникають як результат несприятливих сімейно-побутових відносин, відсутність контролю за поведінкою, надмірної зайнятості батьків, зростанням розлучень [2].

Діти з девіантною спрямованістю мають багато вільного часу, при цьому нічим не завантаженого. Культура використання вільного часу закладається у родині в спільних прогулянках, походах у кіно, театри, музеї, на виставки, у поїздках за місто і т. ін. Цілком обгрунтовано відхилення в поведінці дітей пов'язують з стилем виховання і взаємовідносин в родині. Особливо впливає на виховання дітей сімейна атмосфера, психологічний клімат в родині.

Сім'я – це різновид найдавнішої малої людської групи. До сімейної атмосфери людина чутлива все життя, але найбільшого впливу зазнає дитина в пору фізичного та духовного становлення. На ґрунті сімейних стосунків відбувається первинна соціалізація, засвоюються перші соціальні ролі, закладаються основні цінності життя. Батьки природним способом впливають на своїх дітей: через механізм наслідування, ідентифікації та інтеріоризації зразків батьківської поведінки.

Сім'я може бути могутнім чинником розвитку та емоційно-психологічної підтримки особистості, а також джерелом психічної травми та різного роду розладів: неврозів, психозів, психосоматичних захворювань, сексуальних та соціальних відхилень.

М. Роттер серед обставин, що сприяють з'явленню важких дітей, відмічає сімейні травми: конфлікти в родині, недостатність батьківської любові, смерть одного з них, батьківська жорстокість або просто відсутність послідовності у вихованні, знаходження в дитячих будинках [3].

Несприятливо впливають на дитину й інші чинники. Такими є, наприклад, жорстокі обмеження і гіперопіка з боку батьків. Перші ведуть до пригніченості учня, а іноді, до невротичного стану; другі – к ускладненням у спілкуванні з дітьми. Складності в поведінці дитини можуть виникати з-за домінування в родині одного із подружжів, що викликає опір з боку іншого.

Сприяє появі важких дітей відсутність прихильності між членами родини, емоційні й інші психічні розлади батьків, асоціальна поведінка одного або обох батьків. Зараз широко обговорюється тема жорстокості і насильства по відношенню до дітей в родині. Вони можуть прийняти фізичну і психологічну форму.

Виховання дітей в сім'ї має більшістю суб'єктивний характер і залежить від рівня моральності і соціокультури батьків, їх життєвих планів, ідеалів і вчинків, досвіду соціального спілкування, сімейних традицій. Сім'я сприяє або гальмує формування всебічно розвиненої особистості.

Навколишнє середовище значно впливає на формування особистості підлітка і в позитивному, і в негативному відношенні.

Важливе значення має для підлітка школа. Значна кількість випадків поганої поведінки учнів більш за все обумовлена двома головними чинниками: частою змінністю вчителів і значними змінами складу учнів класу.

Учні, що успішно навчаються, краще ставляться один до одного і до вчителів, віддані школі і зацікавлені навчанням. У групах слабких учнів формуються антишкільні погляди і настрої, достатньо великий відсоток правопорушень, часті явища протесту проти існуючих шкільних правил.

Сьогодні, на жаль, більшість підлітків втратили віру у школу, прагнуть менше в ній знаходитися і колективно організовуватися. Збільшується кількість підлітків, які покинули школу, зростає кількість підлітків притягнутих до кримінальної відповідальності [3].

Значний вплив на поведінку учня і його успішність у навчанні має індивідуальний стиль діяльності педагога. Великою помилкою сьогоdnішніх вчителів є традиційне авторитарне навчання, де перебільшується роль викладання та вчителя, а навчання і учень недооцінюються. На учня «наклеюється» ярлик невстигаючого, слабо підготовлених дітей переважно відносять до важковиховуваних, аніж менш здатними.

Дитина може стати «важкою» (неслухняною, недисциплінованою, впертою), якщо між нею і вчителем виникає «смысловий бар'єр» – коли дитина добре розуміє і може виконати те, що вимагає від неї вчитель, але нібито не «приймає» цю вимогу і чинить опір виконанню вимог.

Причини смыслового бар'єру різноманітні: 1) неправильне реагування вчителя на вчинки і дії учня, через невміння виявити істинні мотиви його поведінки, що викликає протест і незадоволення підлітка. Якщо таке стається, то смысловий бар'єр між учителем і учнем закріплюється і стає настільки міцним,

що призведе до несприймання будь-яких педагогічних впливів вихователя; 2) непомірне, занадто одноманітне і тривале застосування одних і тих самих виховних засобів: нотації, догани, переконання; 3) негативна емоційна реакція учня на неправильне, на його думку, ставлення до нього: занижена оцінка його успішності, несправедливе покарання, тим більше образи і пригнічення його гідності.

Для подолання смислового бар'єру вчитель повинен застосовувати індивідуальний підхід: з'ясування справжніх причин цього негативного явища, всіх обставин його виникнення. Вчитель повинен бути достатньо критичним стосовно себе, тому що переважно смисловий бар'єр виникає з-за його недостатнього розуміння учня і необміркованих педагогічних впливів на нього. Особливий вплив на поведінку підлітка має група однолітків з якими він спілкується, особливо однокласників. Дуже часто несприятливість в цій сфері свідчить про аномалії розвитку дитини. Вони можуть бути пов'язані з індивідуальними особливостями як самого підлітка, так і групи однолітків. Наприклад, відставання в навчанні часто тягне до ускладнення пристосування, порушенню емоційних контактів. Більшість таких школярів втрачають впевненість в собі, в них виникає почуття неповноцінності, часто пригнічений настрій, формується замкнутість, конфліктність, неслухняність і впертість. Такі ускладнення викликані особистим неуспіхом школяра

У підлітковому віці становище школяра в класі значною мірою визначається не стільки вчителем, скільки однолітками. Через це старанний і взірцевий учень може потрапити в становище вигнанця: його почнуть зневажати, ображати і навіть піддавати фізичним діям. У цьому випадку ускладнення викликані неправильною поведінкою групи однолітків.

Особливу небезпеку становлять ситуації міжособистісної дисгармонії, причиною яких виявляється безпосередньо сам підліток. Їх сутність полягає в значному погіршенні взаємин підлітка зі своїми однолітками через його недружні дії стосовно них. Невміння спілкуватися, встановлювати адекватні міжособистісні стосунки у колективі часто являється першоосновою поведінки з відхиленнями.

Отже, у кожній з перерахованих соціальних груп переважають негативні установки на сприйняття підліткового віку.

Батьки розглядають своїх доньок і синів, які подорослішали, дітьми, які потребують піклування дорослих. Однолітки сформували стандартний зразок вдалого, сильного, багатого і розумного підлітка. Кожен, хто не підлягає під зразок, виганяється із осередка або стає об'єктом насмішок і знущань. Школа не може подолати стереотип відмінника, наполегливого і старанного в здобутті знань. «Важкість» підлітків обумовлена комплексом причин: основним чинником ризику виступає дисгармонійна родина, у якій основною проблемою є стосунки між членами родини і неправильний тип виховання; другим чинником ризику – неблагополучна ситуація у взаєминах дитини з однолітками.

Визначальним станом підлітків, який є психологічною дійсністю, є їхня реальна внутрішня готовність до прийняття дорослих норм життєдіяльності, що виражається у прагненні зайняти нову соціальну позицію, що реалізується ними в контексті свідомості і в контексті поведінки. При цьому головним є для підлітків – визнання дорослих, визнання їхньої дорослості.

Тут ми маємо справу не лише з труднощами підлітка, а й з труднощами дорослих – їм надзвичайно важко перебудувати свої взаємини й визнати дорослість підлітка.

Підліток потребує не просто уваги, а й розуміння, довіри дорослих. Він прагне відігравати певну соціальну роль не лише серед однолітків, а й серед старших. А у спільності дорослих утвердилася позиція, що гальмує розвиток соціальної активності підлітка – він дитина і мусить слухатися.

Внаслідок такого становища між дорослими і підлітками зростає "психологічний бар'єр", прагнучи подолати який, підлітки часто вдаються до агресивних форм поведінки. Ці форми провокують також різні засоби масової інформації, референтні вуличні групи (де забіякуватість, агресивність розглядаються як свідчення мужності, самостійності) і диференціація сім'ї, яка іноді не тільки не формує в дитині почуття психологічного захисту, а й сприяє розвиткові брутальності, демонстративної непокори.

Кожен з нас прагне відчувати себе щасливим, уникнути страждань, реалізувати свої здібності, а це не можливо без людських контактів. Не підлягає сумніву важливість стосунків між людьми в будь-якій сфері їхнього життя, а особливо в родині.

Родина (сім'я) може стати найбільшим щастям або нещастям у житті дитини, завдати їй глибоких психічних травм, загострити або сформувати найгірші риси характеру і негативне ставлення до людей, суспільства. Тільки сім'я може реабілітувати "загублену" дитячу душу, вселити віру у власні сили, дати шанс подолати життєві випробування, навчити жити серед людей, свідомо і відповідально ставитися до свого життя.

Взаєморозуміння між батьками та їх проблемними дітьми досягаються налагодженням психологічного контакту з дитиною, усвідомленням батьками своїх проблем і проблем підлітка, знаннями ними деяких профілактичних засобів, спрямованих на попередження аддиктивної поведінки підлітків.

Помилки родинного виховання часто доповнюються помилками шкільного впливу на особистість підлітка. Зменшується прояв уваги до особистості учня, його життєвого досвіду, інтересам, особистісним цінностям, емоційній сфері.

Під час організації виховної роботи з важким підлітком треба зробити акцент на подолання та знищення в дитині прагнення до негативної поведінки і моделювання умов навколишнього оточення, що сприяють виникненню девіантної поведінки [4]. Профілактично-виховна робота педагога повинна бути побудована на постійній підтримці і стимулюванні позитивної поведінки дитини і зведення до мінімуму попереджувально-карних застережень у відповідь на різні форми відхиленої від норм поведінки.

Сучасні учні – давно не діти-янголи. Підлітки настільки швидко і динамічно розвиваються, оволодівають такою кількістю інформації, що вчителі просто не встигають вчасно зорієнтуватися та застерегти від негативу, який щоденно наповнює молоді голови. З ще не до кінця сформованою психікою, учні неначе губка, сприймають усе, що їх оточує, і роблять поспішні висновки. І в такій ситуації не можна все «списувати» на вчителів, адже, як кажуть останні, без належного сімейного виховання важко щось змінити. Якщо між дітьми та батьками в колі сім'ї не ведуться розмови про духовне та національне, то важко уявити, що такі діти прислухатимуться до слів про добре й вічне з вуст вчителя.

Сім'я і школа повинні озброїти підлітка людськими цінностями, вмінням устояти перед труднощами, зробити його невразливим проти будь-якого негативного впливу. Вимагається активна участь усіх дорослих, причетних до виховання підростаючого покоління, в формуванні серед дітей відповідної культури спілкування і поведінки, вироблення здорової життєвої позиції.

Визначимо типи девіації та види відхилень поведінки.

Девіантна поведінка (від лат. Deviation – відхилення) – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим або встановленим нормам. Девіантна поведінка й особистість, що її виявляє, викликає негативну оцінку з боку інших людей. Під девіантною поведінкою розуміють вчинки/дії індивіда, що не відповідають очікуванням і нормам, які фактично склалися або офіційно встановлені в даному суспільстві. Негативна репутація посилює небезпечну ізоляцію людини, заважає позитивним змінам й викликає рецидиви девіантної поведінки. Особливістю девіантної поведінки є те, що вона, виступаючи деструктивною або аутодеструктивною, завдає реальної шкоди самій особистості або оточуючим людям. Хоча теоретично девіантну поведінку поділяють на позитивну – що слугує прогресу суспільства, й негативну – що підточує підвалини суспільства й гальмує його розвиток, термін використовується в негативному сенсі.

У вітчизняній психології спочатку використовувалась така дефініція, як «поведінка з відхиленням»: система вчинків або окремих вчинків, що суперечать прийнятним в суспільстві правовим або моральним нормам.

У соціально-психологічних і педагогічних дослідженнях для позначення відхилень (девіації) у поведінці людини використовують різноманітні визначення: делінквентна поведінка, девіантна поведінка, асоціальна поведінка. Як показує аналіз публікацій, девіація є однією зі сторін явища мінливості, яке притаманне і людині, і оточуючому її середовищу. Мінливість у соціальній сфері завжди пов'язана з діяльністю і виявляється в поведінці людини, яка представляє взаємодію її з оточуючим середовищем, опосередкована зовнішньою і внутрішньою активністю підлітка. Якість процесів даної взаємодії дозволяє «ділити» поведінку на нормальну та з відхиленнями.

Нормальна (адекватна, адаптивна) поведінка підлітка передбачає взаємодію його з мікросоціумом, адекватно відповідаючого потребам і можливостям його розвитку і соціалізації. Звідси поведінка з відхиленням може бути охарактеризована як взаємодія дитини з мікросоціумом, який порушує його розвиток і соціалізацію внаслідок відсутності адекватного урахування середовищем особливостей його індивідуальності, яка виявляється у поведінковій протидії встановленій моральною і правовою суспільними нормами. В інших дослідженнях відмічається, що всередині девіації виділяють такі форми, як девіантну, делінквентну і кримінальну поведінку.

Девіантна поведінка – один із видів відхилення поведінки, пов'язаний з порушенням відповідних віку соціальних норм і правил поведінки, характерних для мікросоціальних відносин (сімейних, шкільних) і малих статевовікових соціальних груп. Тобто цей тип поведінки можна назвати антидисциплінарним. Типовими проявами девіантної поведінки являються ситуаційно обумовлені дитячі і підліткові поведінкові реакції, такі як: демонстрація, агресія, виклик, вільне і систематичне ухилення від навчання або трудової діяльності; систематичні уходи з дому і бродяжництво, пияцтво та алкоголізм дітей і підлітків; рання наркотизація і пов'язані з нею асоціальні дії: антисуспільні дії сексуального характеру; спроби суїциду.

Девіантну поведінку розглядають у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні девіантною поведінкою можна назвати різні дії, які не відповідають ustalеним у даному суспільстві нормам і соціальним стереотипам. При такому підході необхідно розрізняти позитивну і негативну девіацію.

Позитивна девіація – це таке відхилення поведінки, яка хоча і сприймається багатьма як незвичайна, дивакувата, але в той же час, в цілому, не викликає несхвалення. Це можуть бути героїчні вчинки, самопожертвування, відданість будь-чому або будь-кому, надмірна наполегливість, загострені почуття жалю або співчуття і т. ін.

Негативна девіація, навпроти, являє собою у більшості людей реакцію несхвалення або осудження. Сюди можна віднести тероризм, вандалізм, крадіжки, зрадництво, жорстоке поводження із тваринами і т. ін.

У вузькому розумінні під девіантною поведінкою розуміються всілякі негативні і несхваленні відхилення від загальноприйнятих норм.

Делінквентна поведінка, на різницю девіантній, характеризується як повторюючи асоціальні вчинки дітей і підлітків, які складаються у певний усталений стереотип дій, що порушують правові норми, але не передбачають карної відповідальності через їх обмежену суспільну небезпеку або недосягнення дитиною віку, з якого починається карна відповідальність.

Виділяють такі типи делінквентної поведінки: агресивно-насильницька поведінка, включаючи образи, побиття, підпали, садистські дії, спрямовані, в цілому, проти особистості людини; корислива поведінка, включаючи дрібні крадіжки, вимагання, угони автотранспорту та інші майнові зазіхання, пов'язані з прагненням отримати матеріальну вигоду; розповсюдження і торгівля наркотиків.

Кримінальна поведінка як протиправний вчинок, який по досягненню віку карної відповідальності є підставою для порушення кримінальної справи і кваліфікується за певними статтями кримінального кодексу. Кримінальній поведінці, як правило, передують різноманітні форми девіантної і делінквентної поведінки [5, 115].

Негативні форми девіації є патологією: пияцтво і алкоголізм, токсикоманія і наркоманія, проституція, суїцид, правопорушення і злочинність. Вони дезорганізують систему, руйнують її основи, наносять шкоду, насамперед, особистості самого підлітка.

Щоб навести термінологічний порядок у визначеннях феномена «девіація», у багатозначному наборі існуючих понять потрібно виділити загальне значення.

Дезаптація як порушення соціально-психічного стану і поведінки під впливом зовнішніх/внутрішніх причин може бути розглянута в якості базового поняття, об'єднуючого усі вищеперераховані визначення відхилень поведінки людини. У рамках дезаптації дослідниками визначаються межі соціальної, психологічної і патологічної дезаптації; відмічається специфіка дезаптації у загальноосвітній школі.

Отже, як показав аналіз літератури з цієї проблеми, назви груп осіб з порушеннями станів та поведінки залишаються такими ж як і раніше. Звикнув до слів «важкі», «важковиховувані», «група ризику», більшість дослідників не вважають за необхідне загострювати увагу на тому, що в сучасній педагогічній ситуації у допомозі і підтримці потребують діти і підлітки з різними порушеннями адаптації. Для подолання стереотипів пропонується ввести ширше визначення груп з порушеннями пристосованих механізмів: «соціально неадаптована молодь» (СНАМ) [5].

У зв'язку з цим може бути значно поширено кількісний та якісний склад груп соціально неадаптованої молоді, у їх числі: молоді особи з різноманітних культурно-етнічних середовищ (мігранти, етнічні групи, цигани) і соціально благополучних/неблагополучних сімей (інваліди, які залишилися без батьківської підтримки і місця проживання, групи ризику, обдаровані). Чисельні групи дітей, підлітків, юнаків з благополучних і неблагополучних сімей з вираженими симптомами соціальної дезаптації, серед них: так звані групи ризику (молодь девіантної поведінки); сироти, залишені без батьківської підтримки, піклування; покинуті діти при живих батьках; бомжі без певно визначеного місця помешкання.

Таким чином, у групі соціально неадаптованої молоді основний акцент переміщується на підлітків та юнаків. Вони об'єднані в маргінальну групу, члени якої відчувають підвищену потребу у відповідності (ідентичності) і активному впливу на соціальну ситуацію. Підвищена потреба у відповідності являється об'єктивною характеристикою суспільства, обумовленої раннім та швидким дорослішанням цієї групи молоді. Однак потреби в достатній мірі не задовольняються, а якщо і задовольняються, то частіше за все спостерігаються «негативні ідентичності». Отже, визначену поведінку можна охарактеризувати, як поведінку, що повторюється й триває дуже довго і призводить до ізоляції, лікування, виправлення або покарання порушника.

Подальшого розгляду потребує вивчення підходів до подолання проявів девіантної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галагузова М.А. Социальная педагогика: Курс лекцій / Галагузова М.А. – М.: ВЛАДОС, 200. – 416 с.

2. Воднева А.К. Неполная семья и отклоняющееся поведение школьников/ А.К. Воднева // Психолого-педагогические проблемы семейного воспитания. – Могилев, 1985. – С. 336-339.
3. Зайцева З.Г. Школа та важковиховуванні підлітки: Книга для вчителя/ З.Г. Зайцева. – К.: Радянська школа, 1991. - 77 с.
4. Захаров Ю.А. Подростки «группы риска»/ Ю.А. Захаров // Воспитание школьников. – 2000. - № 4. – С. 29-36.
5. Рудакова И.А. Девиантное поведение/ Рудакова И.А., Митникова О.С., Фальчевская Н.Ю. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005. – 156 с.

УДК 37.017.5: 378

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖЕНЬ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СТУДЕНТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Голованова Т.П., к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті з'ясовано, що дослідження проблем гендерної рівності студентів має свою специфіку, оскільки здійснюється на межі психологічних, економічних, правових, етичних, культурологічних та соціально-педагогічних наукових напрямків. Розглянуто етапи становлення гендерних досліджень у соціальній педагогіці та методи гендерних досліджень.

Ключові слова: соціальна педагогіка, гендерна рівність, методи гендерних досліджень, огляд, свот-аналіз, структурно-логічний аналіз.

Голованова Т.П. ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНТОВ В СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье показано, что исследование проблем гендерного равенства студентов имеет свою специфику, поскольку осуществляется на стыке психологических, экономических, правовых, этических, культурологических и социально-педагогических научных направлений. Рассмотрены этапы становления гендерных исследований в социальной педагогике и методы гендерных исследований.

Ключевые слова: социальная педагогика, гендерное равенство, методы гендерных исследований, огляд, свот-анализ, структурно-логический анализ.

Golovanova T.P. PECULARITIES OF STUDENTS' GENDER EQUALITY RESEARCH IN THE CONTEXT OF SOCIAL PEDAGOGY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article presents, that the study of students' gender equality has its own specifics, as implemented at the intersection of psychological, economic, legal, ethics, culture and socio-pedagogical research directions. The groups of methods of gender studies are presented.

Key words: social pedagogic, gender equality, methods of gender studies, SWOT- analysis, LFA method.

Актуальність дослідження. Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що після проголошення незалежності Україна прийняла ряд законодавчих актів і приєдналася до низки міжнародних документів. А саме: до Цілей Розвитку Тисячоліття (2000), Паризької Декларації (2007) та Болонського процесу (2005). Прийнятий 8 вересня 2005 року Верховною Радою України Закон України №2866-IV «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», який набув чинності з 01.01.2006, та Прийнята Кабінетом Міністрів України 27 грудня 2006 р., Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року виявили потребу в гендерних дослідженнях та методологічних засадах забезпечення програм гендерної рівності студентів у соціальній педагогіці.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Для цілей нашого дослідження важливо відповісти на питання, наскільки евристичні підходи, що розроблені у вітчизняній педагогіці щодо забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі. Якщо ми визначимо, на якому етапі знаходиться дослідження гендеру в сучасних дослідженнях соціальної педагогіки, то ми зможемо прояснити можливості і бар'єри використання вітчизняних підходів у програмах та технологіях забезпеченні гендерної рівності студентів.